



รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีบ้านปากโสม
หมู่ ๒ ตำบลผาตั้ง อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย



คณะสำรวจ

๑.นายสุชัย	ตั้งชุมพวงค์	นายอำเภอสังคม
๒.นายกิตติพงษ์	สนเล็ก	นักโบราณคดี ชำนาญการ
๓.นางสาวพิกุล	สมัครไทย	นักโบราณคดี ปฏิบัติการ
๔.นายสงวนศักดิ์	งามผิวเหลือง	พนักงานขับรถยนต์

เรียบเรียง : นางสาวพิกุล สมัครไทย

ถ่ายภาพ : นายกิตติพงษ์ สนเล็ก

เอกสารทางวิชาการ ลำดับที่ ๓ / ๒๕๕๖ กลุ่มโบราณคดี

สำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น กรมศิลปากร

พ.ศ.๒๕๕๖

รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีบ้านปากโสม

หมู่ ๒ ตำบลผาตั้ง อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย

ที่ตั้ง

ตำแหน่ง LATITUDE $17^{\circ} 03' 01.9''$ N, LONGTITUDE $102^{\circ} 17' 42.4''$ E พิกัด UTM ที่ ๔๘ Q ๐๒๑๓๖๔๔E, ๑๙๙๗๘๗๐N แผนที่ทหารมาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐ ลำดับชุด L ๗๐๑๘ ระวัง ๕๔๔๕ II พิมพ์ครั้งที่ ๑-RTSD (ระบบ Datum WGS ๑๙๘๔)

หรือ ระบบ Datum Indian ๑๙๗๕ ตำแหน่ง LATITUDE $17^{\circ} 02' 56.7''$ N, LONGTITUDE $102^{\circ} 17' 55.55''$ E พิกัด UTM ที่ ๔๘ Q ๐๒๑๔๐๗๑E, ๑๙๙๗๕๔๖N แผนที่ทหารมาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐ ลำดับชุด L ๗๐๑๗ ระวัง ๕๔๔๕ II พิมพ์ครั้งที่ ๑-RTSD

การเดินทางเข้าสู่แหล่ง

จากหน้าที่ว่าการอำเภอสังคม ไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๑๑ (สังคม - ศรีเชียงใหม่) ระยะทางประมาณ ๒.๕ กิโลเมตร (ก่อนถึงชมโขงรีสอร์ท) ตรงไปประมาณ ๑๐๐ เมตร เลี้ยวขวาไปตามถนนคอนกรีตประมาณ ๕๐๐ เมตร ถึงบริเวณที่ดินเอกชนปลูกมะขามหวาน) เดินเท้าเข้าไปประมาณ ๑๕๐ เมตร พบแหล่งบริเวณที่พบหลักฐานทางโบราณคดีตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง รวมระยะทางจากจุดเริ่มต้น - แหล่งโบราณคดีบ้านปากโสมประมาณ ๓.๒๕ กิโลเมตร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๑๕ ได้มีการสำรวจแหล่งโบราณคดีในพื้นที่อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย ซึ่งอาจจะได้รับผลกระทบจากโครงการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำในแม่น้ำโขงบริเวณช่องเขาผามองที่อยู่เหนือนครเวียงจันทน์ โดยกองโบราณคดี กรมศิลปากร ระบุว่า “บ้านปากโสม พบหินขัด กำไลหิน สมัยหินใหม่ ขวานสำริด สมัยโลหะ ชากโบสถ์หรือวิหารเป็นกองอิฐอยู่ห่างหมู่บ้านประมาณ ๕๐๐ เมตร วัดลำพวนและวัดพระบาทผาจอม สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์^๑”

^๑ สุรพล คำรันทกุล, รายงานเบื้องต้นการสำรวจโบราณคดีตามโครงการผามอง, เอกสารอัดสำเนา, มปท, ๘๒

พ.ศ.๒๕๕๖ นายสุชัย ตั้งชูพงศ์ นายอำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย ได้แจ้งประสานมายังกลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น แจ้งการพบโบราณวัตถุ โบราณสถานในพื้นที่อำเภอสังคม

วันที่ ๑๑ - ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖ ข้าพเจ้า พร้อมด้วยนายกิตติพงษ์ สนเล็ก นักโบราณคดี ชำนาญการ และนายสงวนศักดิ์ งามผิวเหลือง พนักงานขับรถยนต์ ร่วมกับคณะนายอำเภอสังคม ทำการสำรวจร่วมกัน โดยทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีบ้านปากโสมในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

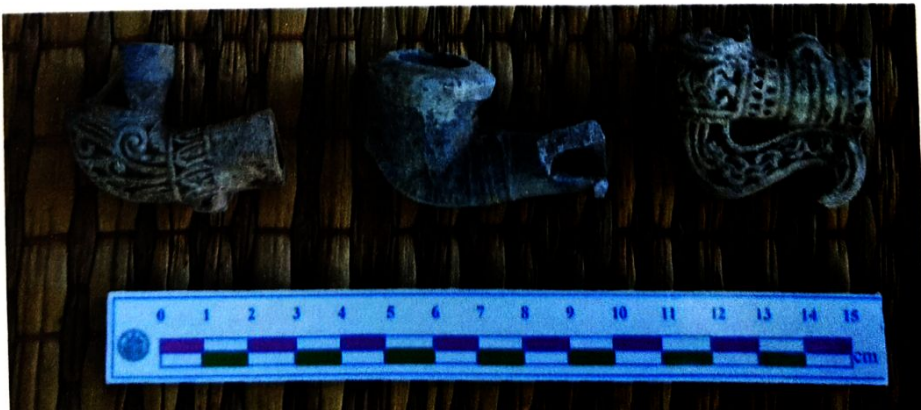
สภาพทั่วไป

แหล่งโบราณคดีบ้านปากโสม ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงพื้นที่ที่มีความลาดเอียงลงสู่แม่น้ำ ปัจจุบันมีการไถพลิกหน้าดินสำหรับเตรียมการเพาะปลูก

หลักฐานทางโบราณคดี

นางโสภา คมป้อง อายุ ๔๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ ๒ บ้านปากโสม ตำบลผาตั้ง อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย ให้ข้อมูลว่าที่ดินแปลงดังกล่าวเป็นของญาติ แต่ตนเป็นผู้ใช้ประโยชน์ทำการเพาะปลูกบนที่ดินแปลงดังกล่าวมานานแล้ว ในเวลาที่มีการไถพลิกหน้าดินและในฤดูฝนจะพบโบราณวัตถุสำคัญคือกล้องยาสูบดินเผา (ก๊อกยา) และเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งถูกฝนชะขึ้นมาอยู่บริเวณผิวหน้าดินเป็นจำนวนมากและพบต่อเนื่องมาประมาณ ๑๐ กว่าปีมาแล้ว และได้เลือกเก็บเฉพาะชิ้นที่มีความสมบูรณ์นำมาเก็บสะสมไว้

๑.กล้องยาสูบดินเผา (ก๊อกยา) (Pipes) พบในสภาพไม่สมบูรณ์เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีการไถพลิกหน้าดินเป็นประจำทุกปี แต่จากข้อมูลการสัมภาษณ์และพิจารณาจากหลักฐานที่นางโสภา คมป้อง เก็บรักษาไว้พบว่ามียุคก่อนขางหนาแน่นเมื่อเทียบกับขนาดของพื้นที่ โดยจะพบหนาแน่นบริเวณที่ติดกับริมแม่น้ำโขง กล้องยาสูบเหล่านี้เผาด้วยอุณหภูมิที่ค่อนข้างสูงประมาณ ๑,๒๐๐ - ๑,๓๐๐ องศาเซลเซียส จัดเป็นเครื่องปั้นดินเผาชนิดเนื้อแกร่ง (Stoneware) มีทั้งชนิดเนื้อดินสีเทาขาวและสีดำซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากแหล่งดินวัตถุดิบและส่วนผสมจึงทำให้ได้สีต่างกัน



ชิ้นส่วนกล่องยาสูบดินเผา ของนางโสภา คมป๋อง



ชิ้นส่วนกลองยาสูบดินเผา ของนางโสภา คมป๋อง

จากข้อมูลการขุดค้นบริเวณแหล่งเตาศรีสัตตนาค (Sisattanak) โดย Don Hein และคณะ เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๘๙ (พ.ศ.๒๕๓๒) และได้จัดพิมพ์รายงานการขุดค้นชื่อ “AN EXCAVATION AT THE SISATTANAKE KILN SITE, VIENTIANE, LAO P.D.R,1989”

แหล่งเตาอยู่ทางทิศใต้ของเวียงจันทน์ ประเทศลาว บนถนนสายท่าเตื่อ บริเวณวิทยาลัยเทคนิคลาว - เยอรมัน (Lao - German Technical Collage) การขุดค้นในครั้งนั้นพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (Stoneware) และ กล้องยาสูบดินเผา (Pipes) เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกล้องยาสูบดินเผาเหล่านี้ทำขึ้นด้วยการกดลายลงบนแม่พิมพ์ ๒ ชิ้นประกบเข้าด้วยกันจึงทำให้ปรากฏร่องรอยของแม่พิมพ์ (Mould line) ตกแต่งด้วย ลวดลายูนต่ำเป็นรูปต่างๆ โดยเฉพาะลวดลายเรขาคณิต ลายเครือเถา ลายดอกบัว ลายกันหอย ลายสัตว์ปีกหรือ สัตว์อื่นๆ เช่น ช้าง หรือ สัตว์หิมพานต์ โดยได้จำแนกองค์ประกอบของกล้องยาสูบดินเผาออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

๑. เตาบรรจุยา (Bowl)

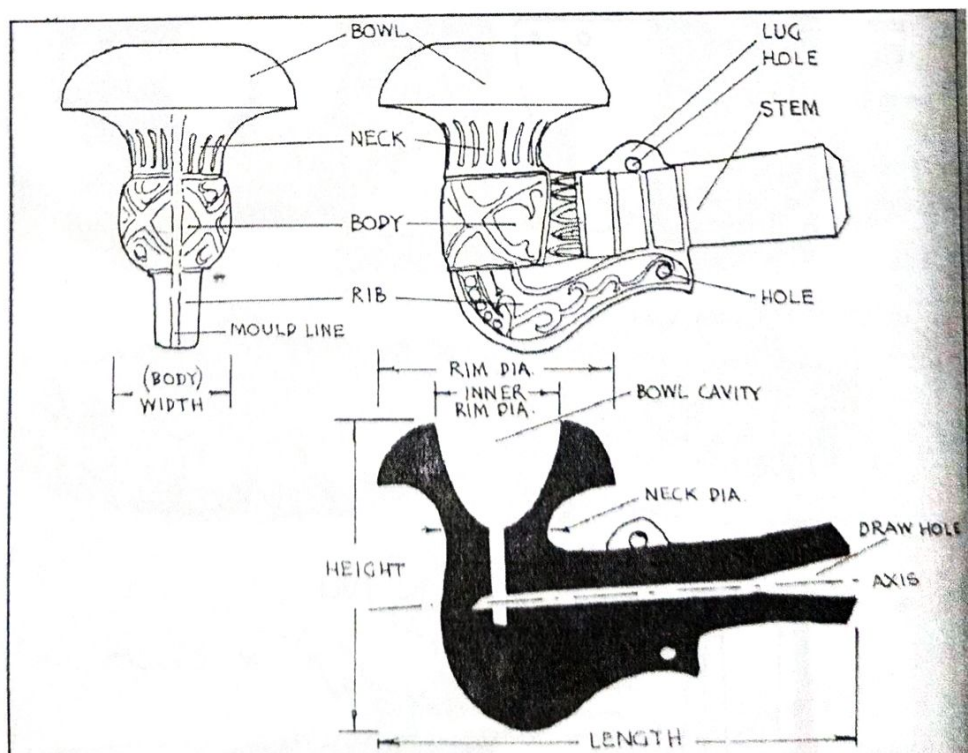
๒. คอ (Neck)

๓. ลำตัว (Body)

๔. ก้านลำกล้อง (Stem)

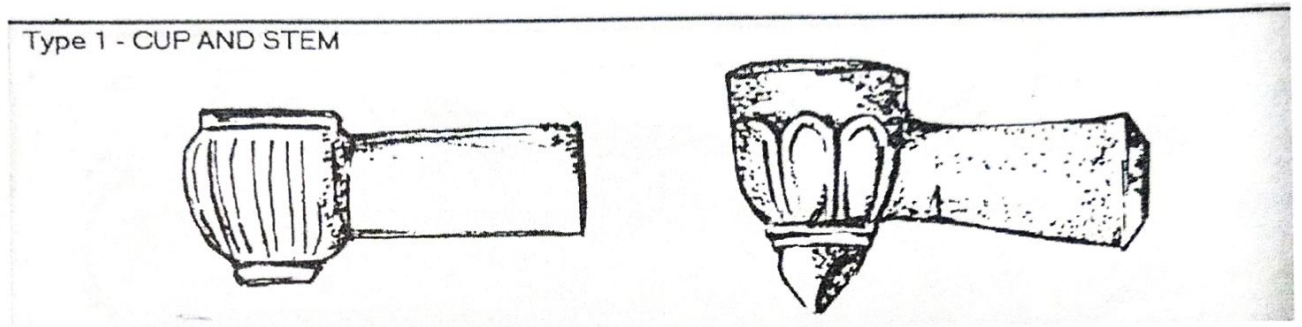
๕. หงอนหรือ ครีบ (Rib) อยู่ด้านล่างต่อจากส่วนลำตัว (Body) อาจมีการเจาะรูที่ส่วนปลายของหงอนด้วย

๖. หู (Lug) อยู่ด้านบนของก้านลำกล้อง มักมีการเจาะรูที่บริเวณกึ่งกลาง



ในการขุดค้นทางโบราณคดีในครั้งนั้นพบกลองยาสูบดินเผาเป็นจำนวนมาก Don Hein และคณะ จึงได้จำแนกรูปแบบการตกแต่งกลองยาสูบบริเวณ เต้้าบรรจุยา (Bowl) หู (Lug) และหงอนหรือ ครีบ (Rib) ออกเป็น ๘ แบบด้วยกัน ดังนี้

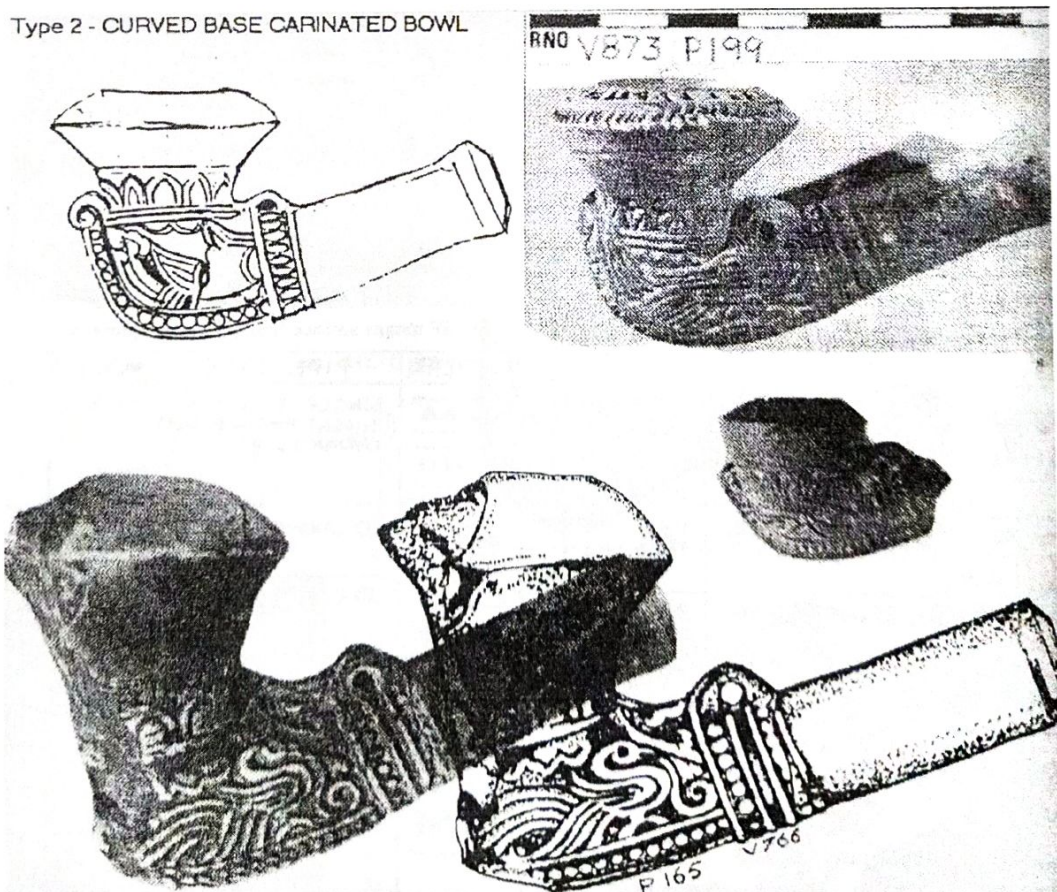
๑. Type 1 – CUP AND STEM



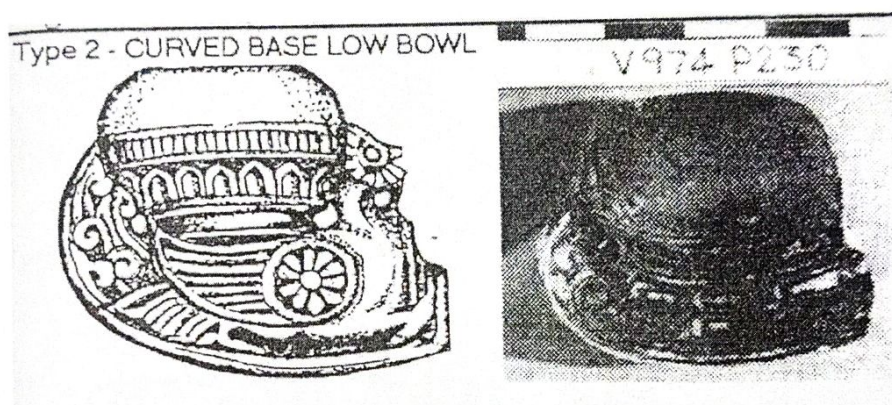
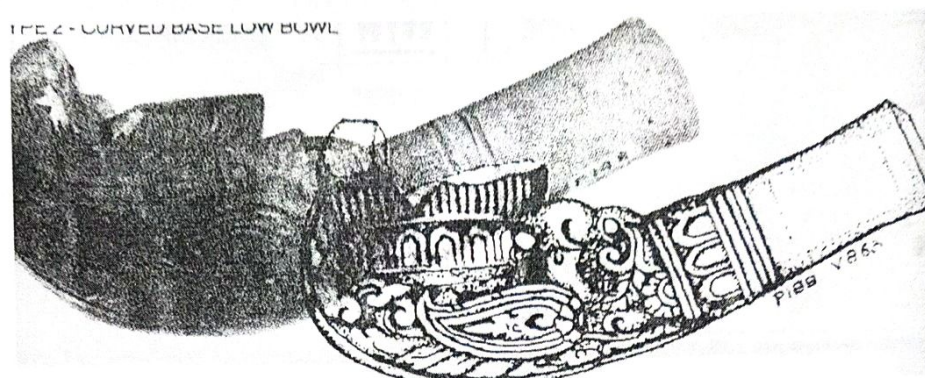
๒. Type 2 แบ่งย่อยเป็น ๒ แบบ คือ

๒.๑ Type 2 – CURVED BASE CARINATED BOWL

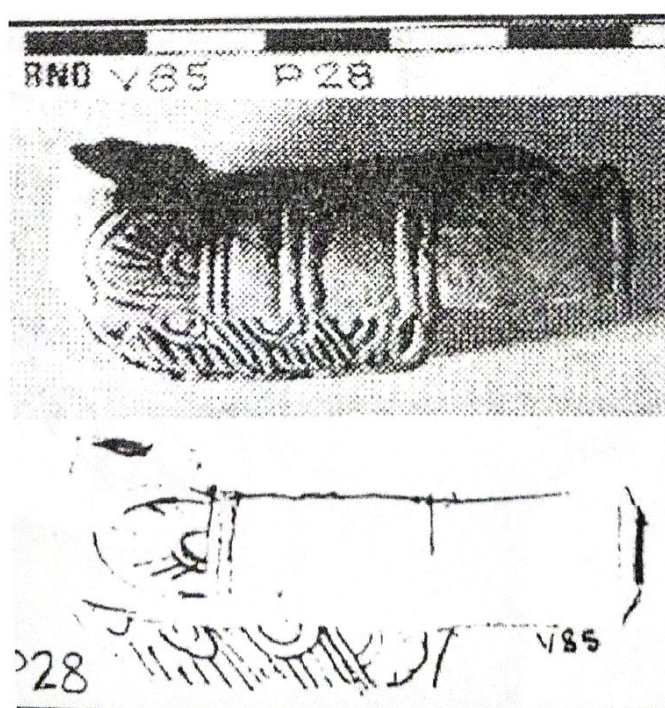
Type 2 - CURVED BASE CARINATED BOWL



၂.၂ Type 2 – CURVED BASE LOW BOWL

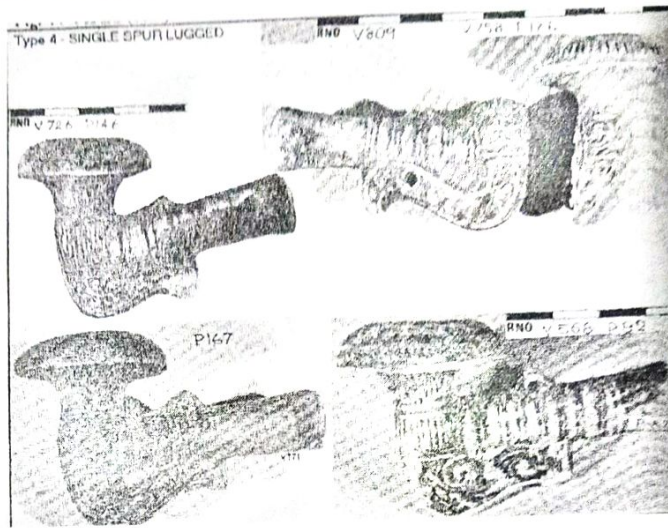


၃. Type 3 – BOTTOM RIB

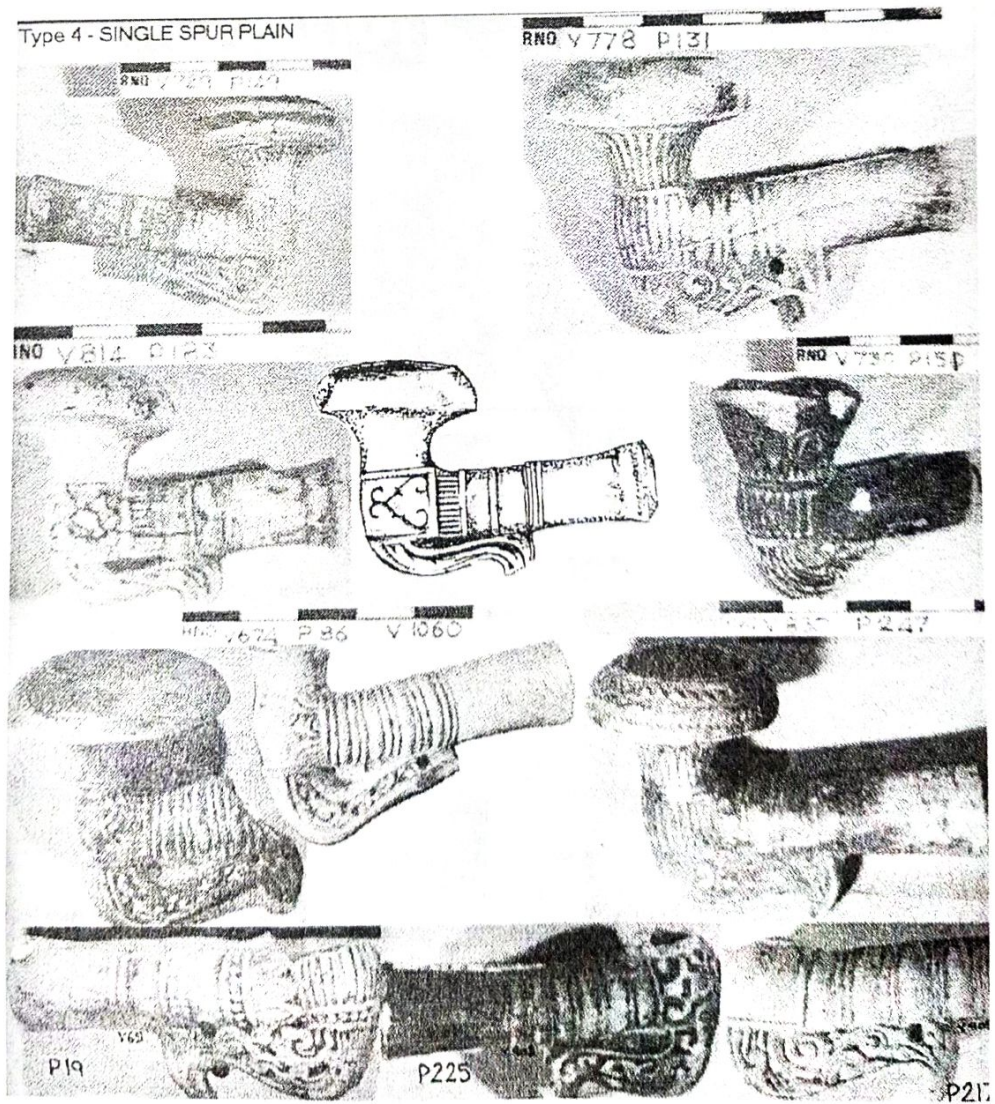


๔.Type 4 แบ่งย่อยเป็น ๒ แบบ คือ

๔.๑Type 4 – SINGLE SPUR LUGGED

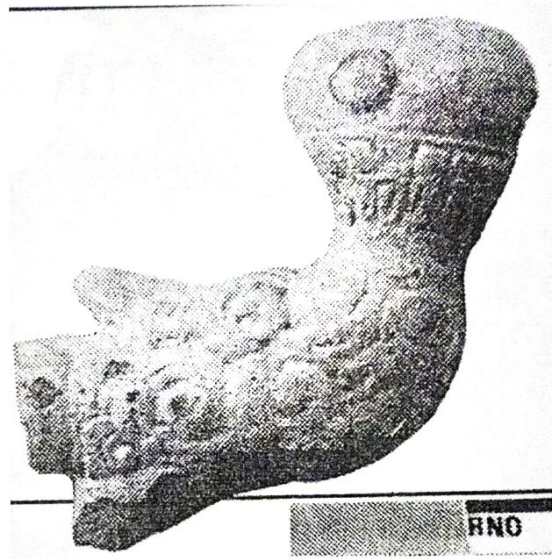


๔.๒Type 4 – SINGLE SPUR PLAIN



๕. Type 5 พบเป็นจำนวนมาก สามารถแบ่งย่อยออกเป็น ๕ แบบ คือ

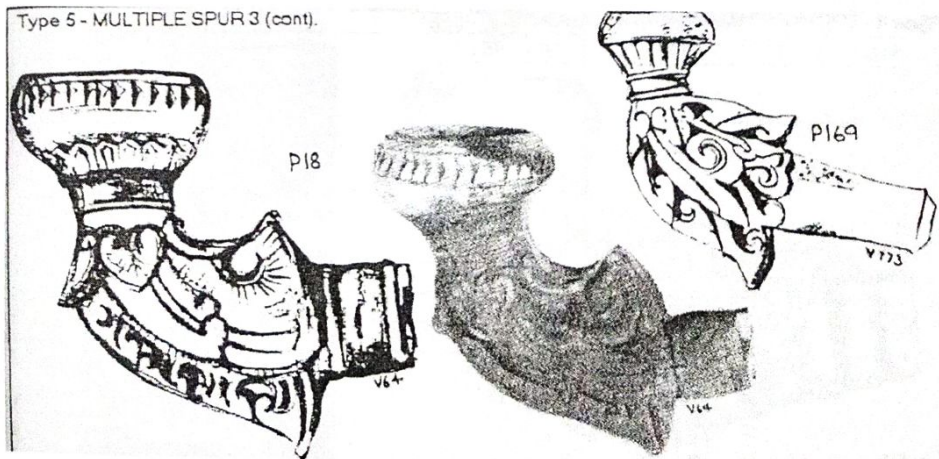
๕.๑ Type 5 – MULTIPLE SPUR 2



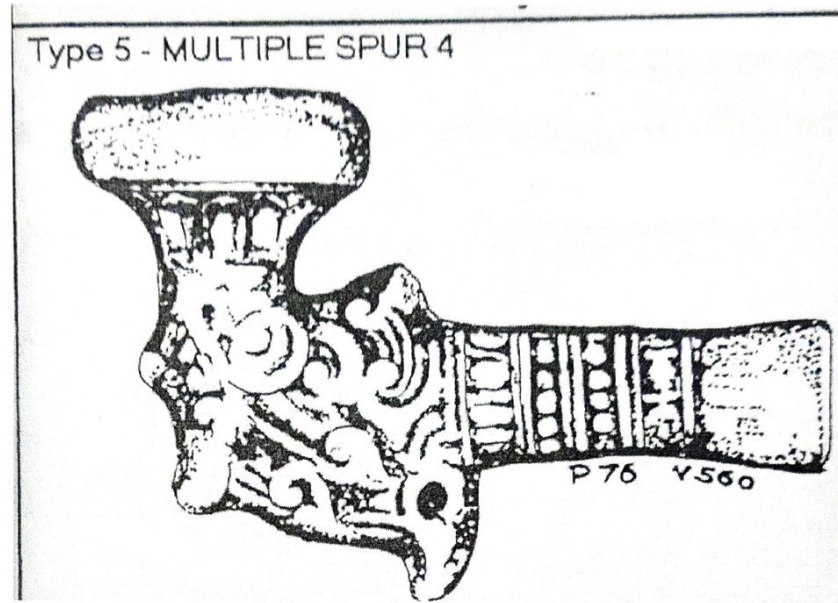
๕.๒ Type 5 – MULTIPLE SPUR 3



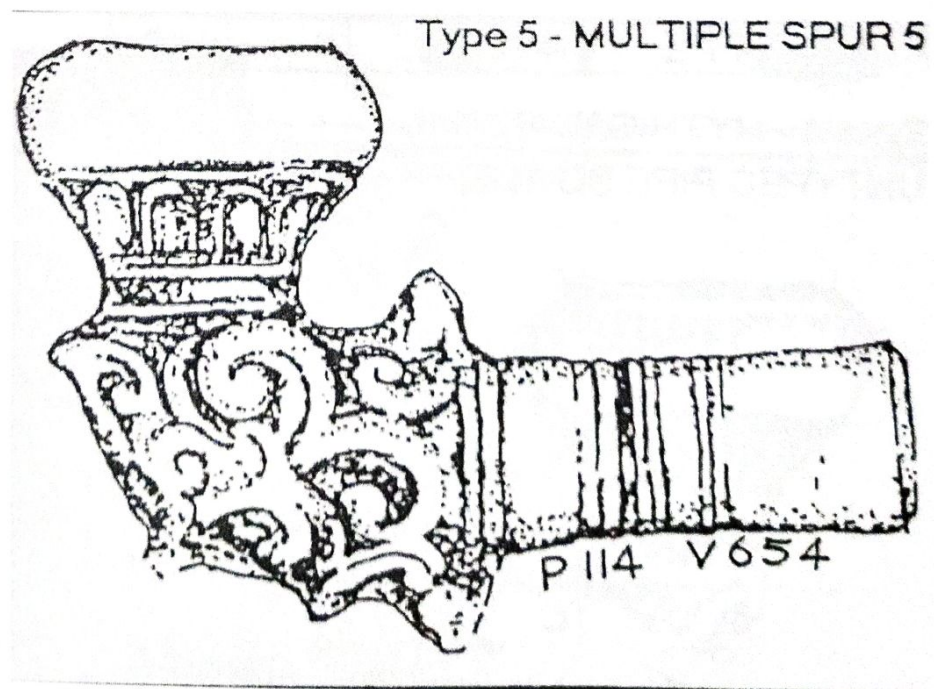
Type 5 – MULTIPLE SPUR 3 (cont).



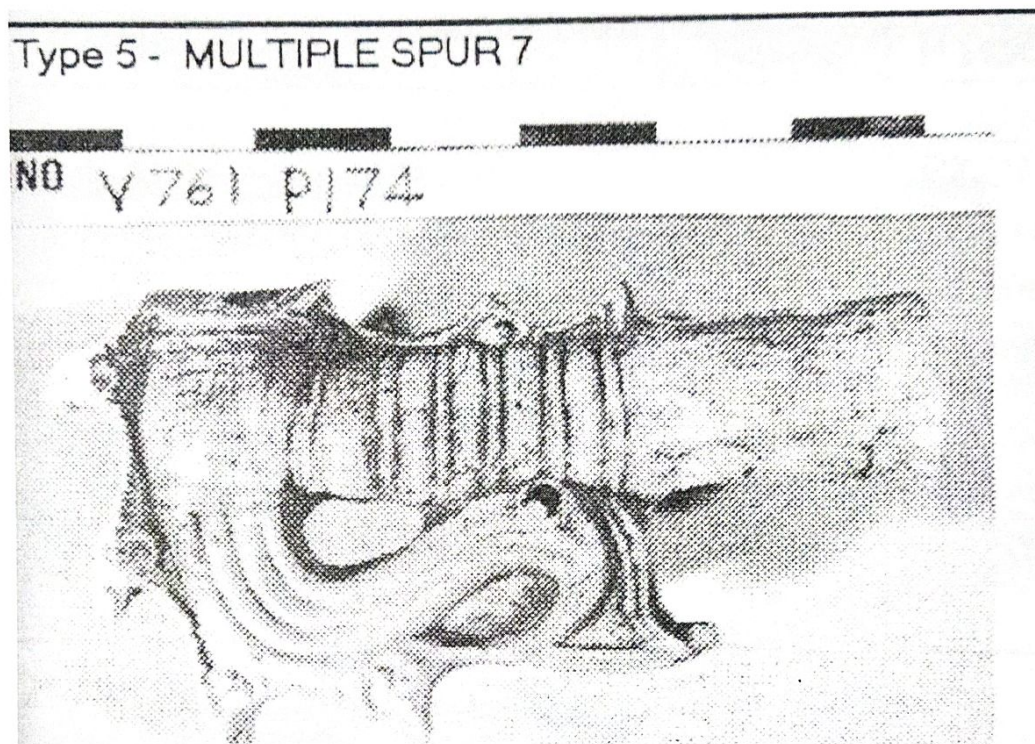
௫.௭ Type 5 - MULTIPLE SPUR 4



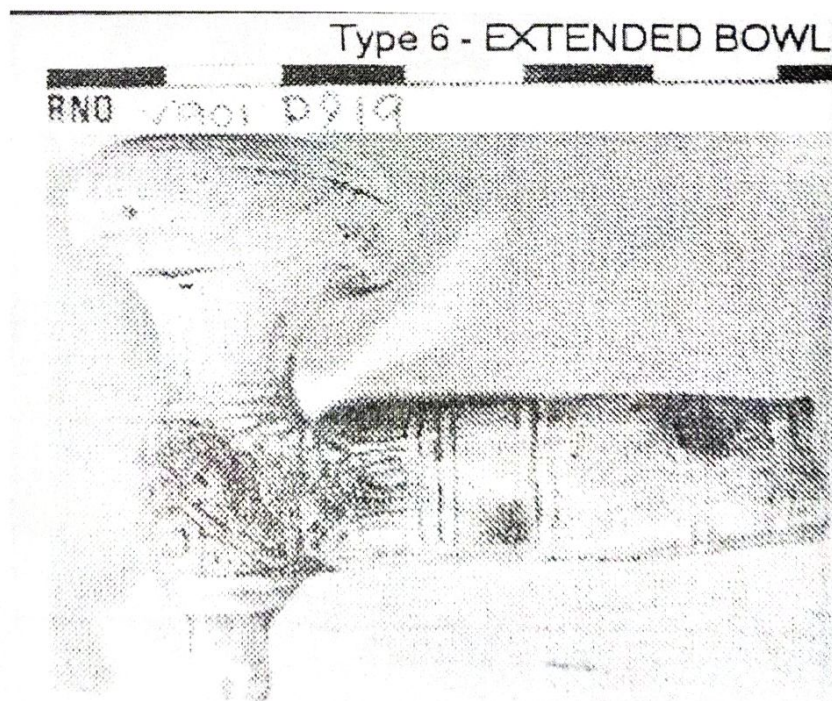
௫.௮ Type 5 - MULTIPLE SPUR 5



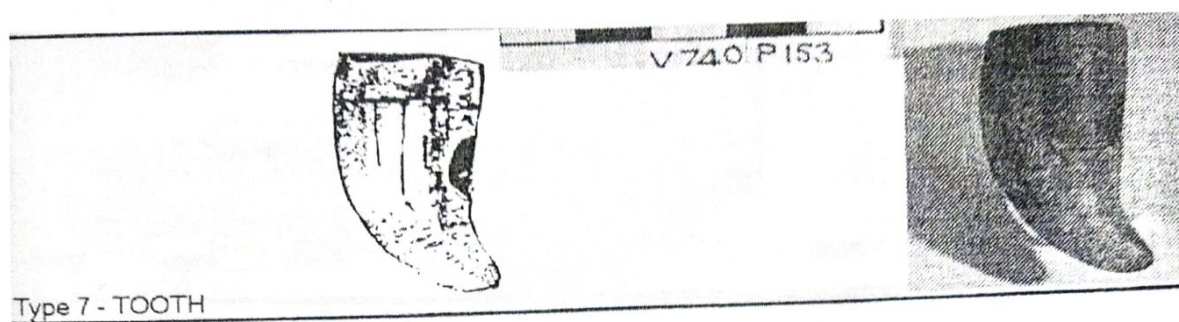
୫.୫ Type 5 – MULTIPLE SPUR 7



୫.୬ Type 6 – EXTENDED BOWL

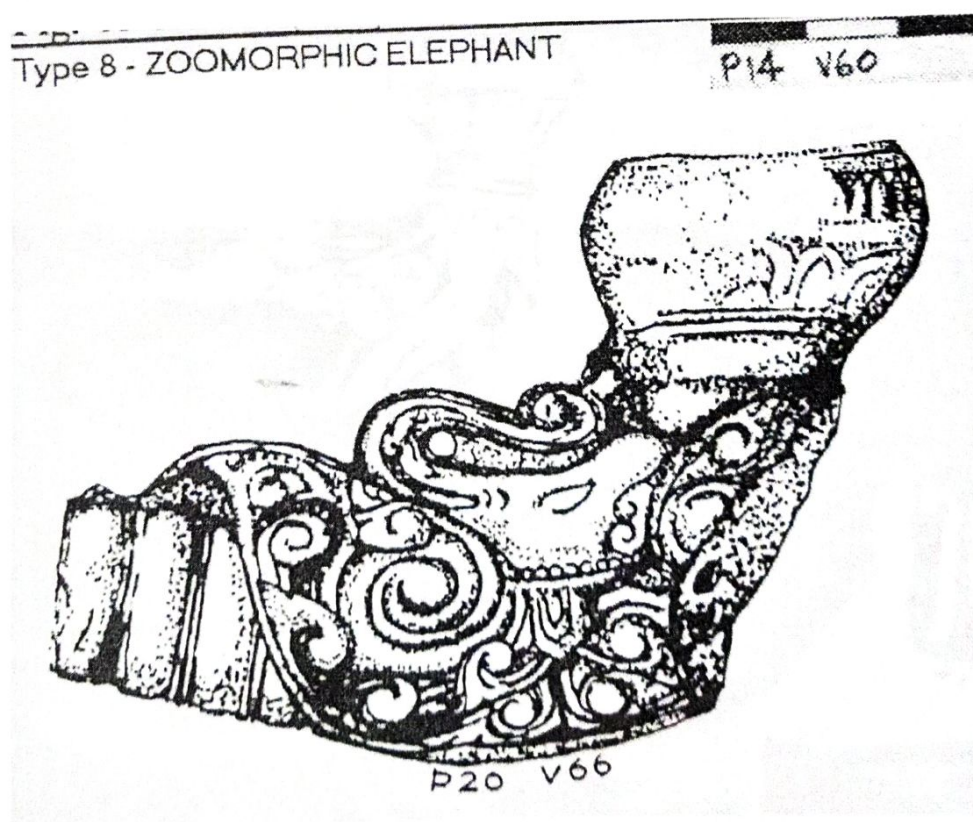


๓.๗. Type 7 - TOOTH

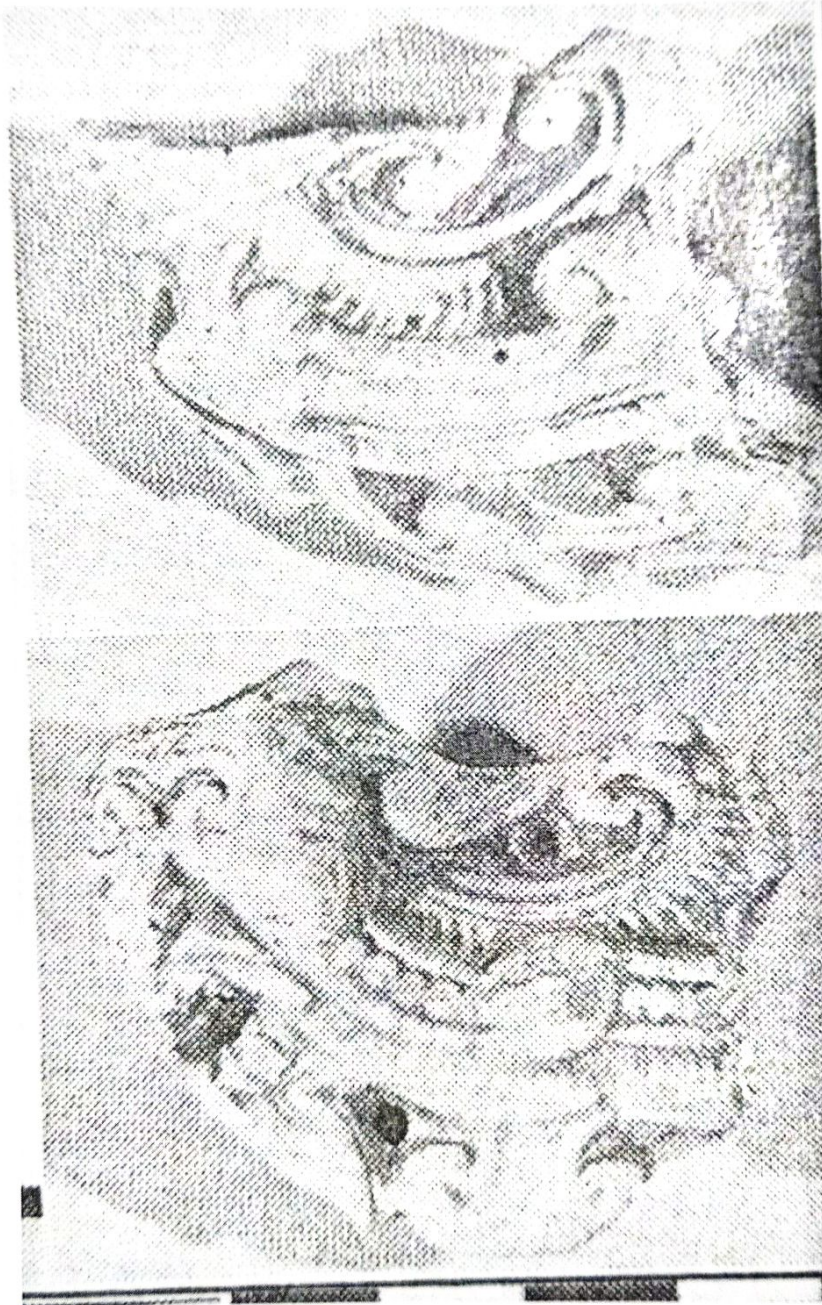


๓.๘. Type 8 - แบ่งย่อยเป็น ๒ แบบ คือ

๓.๘.๑ Type 8 ZOOMORPHIC ELEPHANT



၈.၆ Type 8 MYTHICAL ANIMAL



ชิ้นส่วนที่ไม่สามารถจำแนกประเภทได้

UNTYPED PIPE BOWLS

V 605 P 104

RNO V 621 p 99

RNO V 875 P 201



P 120 V 663

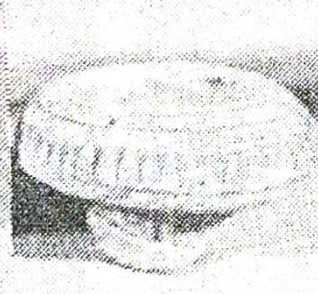
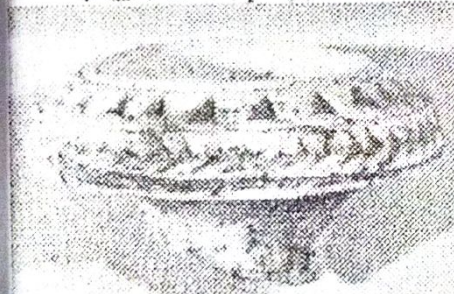


RNO V 878 P 204

V 557 P 51

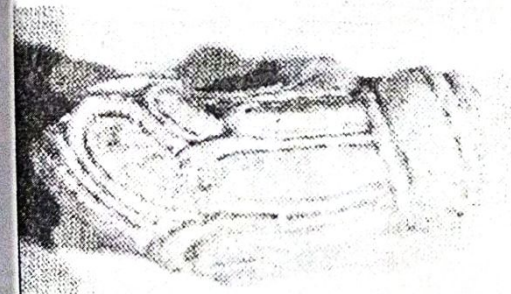
P 180 V 789

RNO V 724 P 144

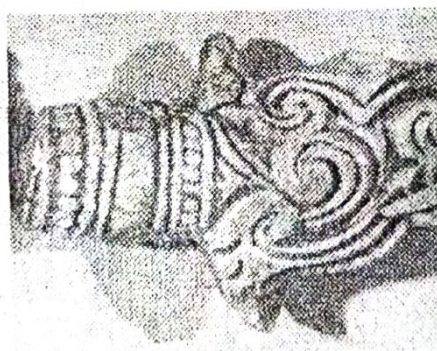


UNTYPED PIPE STEMS

V 713 P 139



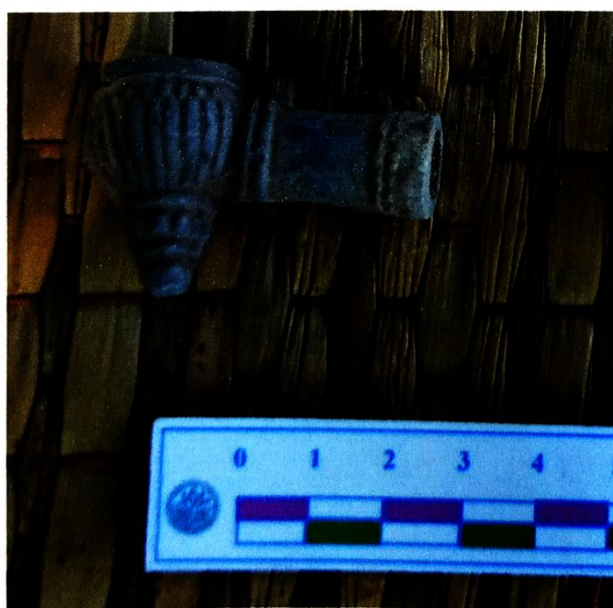
P 33 V 104



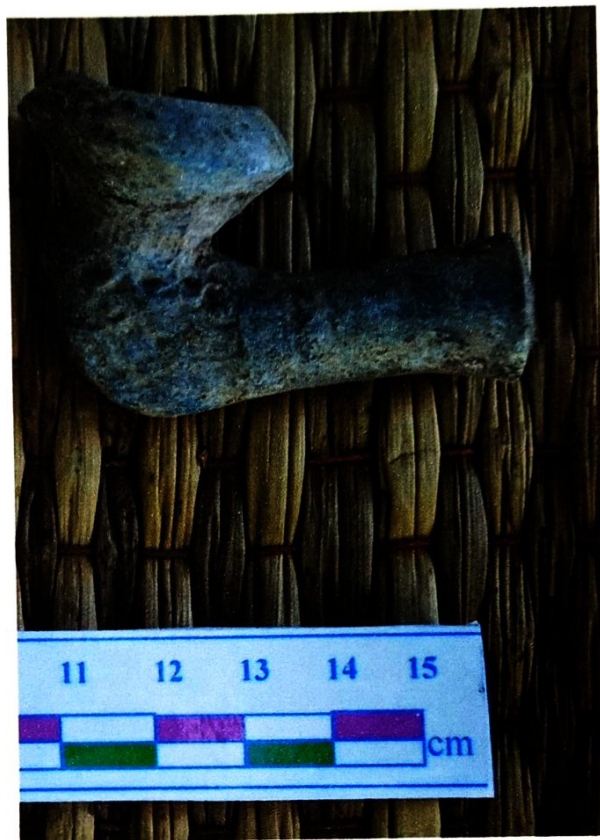
V 535 P 67

เมื่อพิจารณาตามรูปแบบที่ Don Hein และคณะ กล้องยาสูบดินเผาจากแหล่งโบราณคดีบ้านปากโสม
สามารถจำแนกได้ดังนี้

Type 1 – CUP AND STEM



Type 2 – CURVED BASE CARINATED BOWL



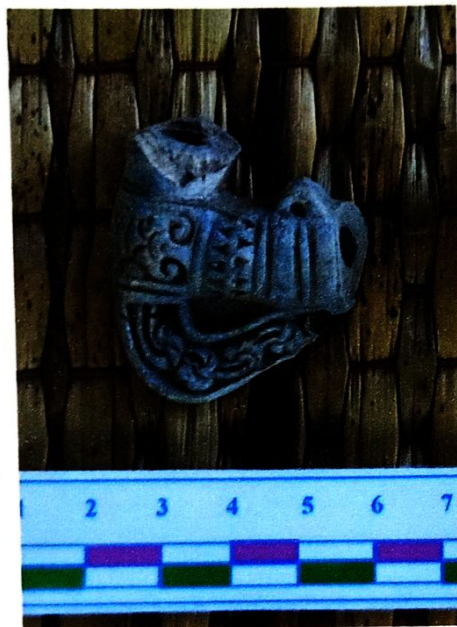
Type 2 – CURVED BASE LOWBOWL



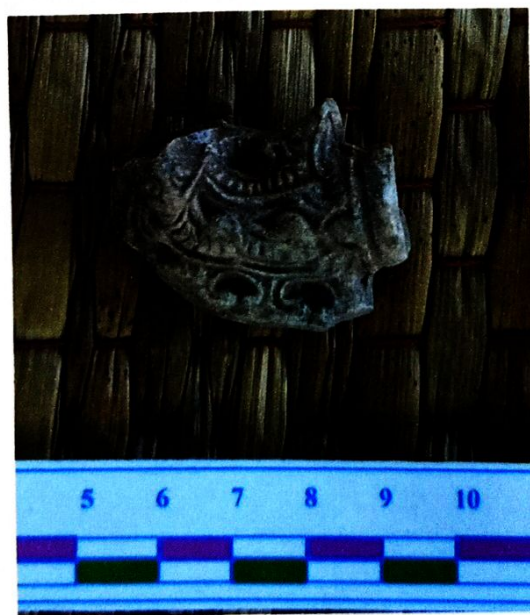
Type 4 – SINGLE SPUR PLAIN



Type 4 – SINGLE SPUR LUGGED



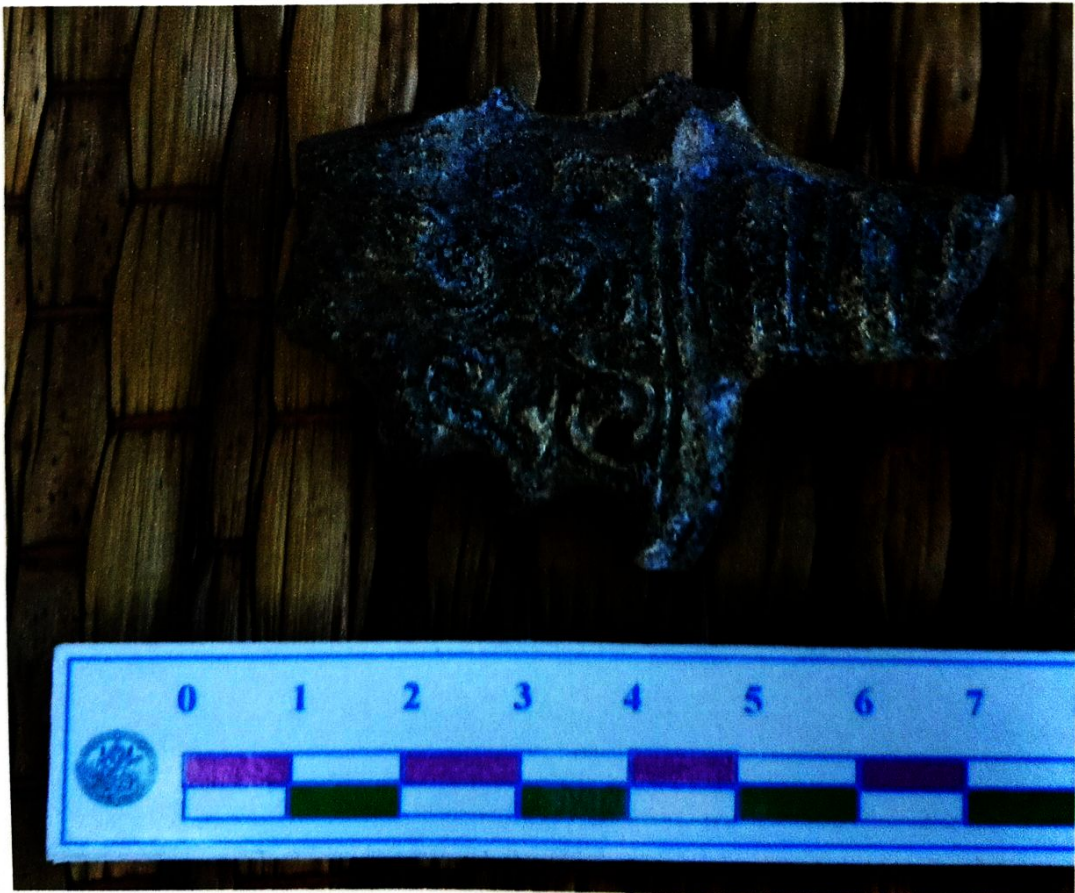
Type 5 – MULTIPLE SPUR 2



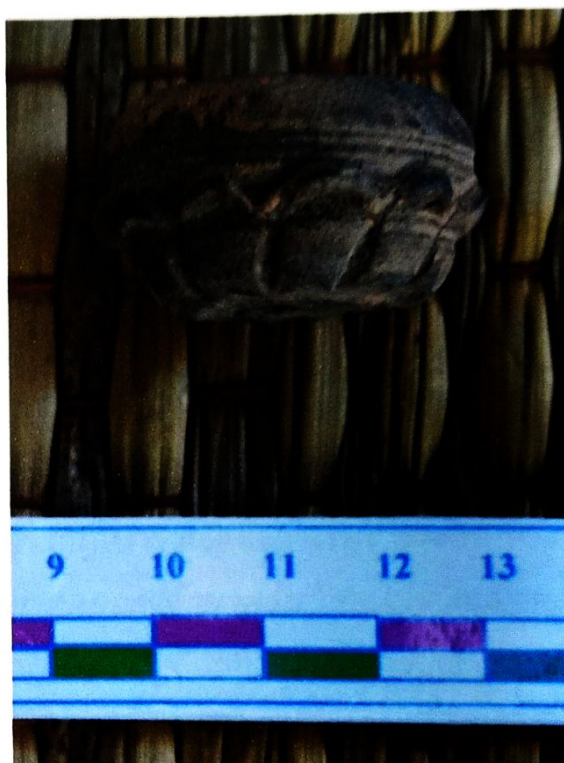
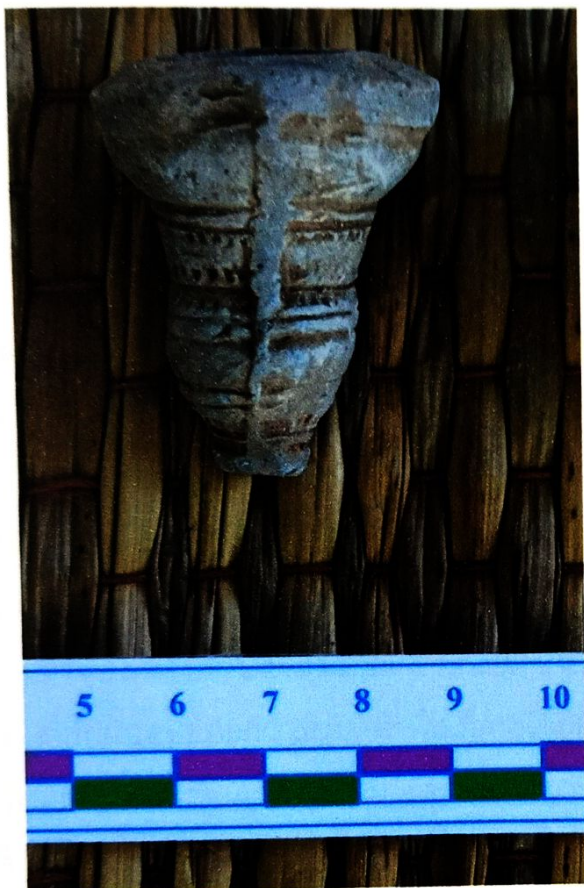
Type 5 - MULTIPLE SPUR 4



Type 5 - MULTIPLE SPUR 5



ชิ้นส่วนที่ไม่สามารถจำแนกประเภทได้ (Untype) พบเป็นจำนวนมาก



ผศ.สงวน รอดบุญ ได้อธิบายเรื่องการปล้องยาสูบดินเผาเอาไว้ดังนี้ “เครื่องปั้นดินเผาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของสังคมลาวโบราณอีกสิ่งหนึ่งที่ควรกล่าวถึง ได้แก่ ปล้องยาสูบดินเผา มีการออกแบบรูปทรงและลวดลายประดับไม่ซ้ำแบบกัน เช่น ประติษฐานเต้าใส่ยาเป็นลายกลีบดอกบัว ลายกระหนก ลายก้านขด ลายหงส์ ลายเรขาคณิตและอื่นๆ เป็นการผลิตจากกรรมวิธีการกดจากแม่พิมพ์ขึ้น (Piece moulds) ประกัปกัน ๒ ชั้น เพราะมีร่องรอยจากตะเข็บของแม่พิมพ์ปรากฏอยู่ และยังมีการเจาะรูไว้สำหรับร้อยเชือก อาจใช้ห้อยที่บันเอวหรือใช้ห้อยคอ ล้าปล้องสำหรับดูดมีขนาดเล็ก ใหญ่ต่างกัน ส่วนใหญ่จะใช้ต่อเป็นล้าปล้องยาวสำหรับดูดด้วยหลอดไม้ไผ่ หรืออาจทำด้วยเงิน หรือ ทอง ก็ได้ตามความพอใจหรือตามฐานะและฐานะันดร

การผลิตปล้องยาสูบดินเผา ทำกันเป็นจำนวนมากทีเดียวเพราะได้ขุดพบที่เตาเผาและตามแหล่งชุมชนภายในตัวเมืองเวียงจันทน์ ตลอดจนบริเวณทางภาคอีสานเช่น ศรีเชียงใหม่ เวียงคุก (หนองคาย) บ้านเชียง (อุดรธานี) นครพนมและอุบลราชธานี เป็นต้น ส่วนมากเป็นดินเผาสีดำ มีดินสีแดงบ้างโดยเฉพาะที่เตาเผา “บ้านเตาไห”² มีแบบเคลือบสังคโลกด้วย จากหลักฐานดังกล่าวทำให้คาดคิดว่าประเพณีการสูบปล้องเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวลาว ดังที่ปรากฏในวรรณคดีลาวเรื่อง พระลัก พระลาม ตอนหนึ่งว่า *เขาคอนสังเล่านั่งคอมมอมพายนอก เจ้าจ่างมาดูดกอกเต้ายาควัน* โดยเฉพาะปล้องยาสูบแบบเคลือบสังคโลกนั้นพบน้อยกว่าแบบสีดำที่ไม่มีการเคลือบ เข้าใจว่าแบบเคลือบนี้อาจทำสำหรับเจ้านายหรือในราชสำนัก จึงมีลวดลายแปลกกว่าแบบอื่น และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับแบบอย่างปล้องยาสูบของชาวล้านนา เช่น ในพิพิธภัณฑวัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง พิพิธภัณฑวัดอุโมงค์เถรจันทร์ จังหวัดเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ วัดพระเจ้าตนหลวง จังหวัดพะเยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน จังหวัดเชียงรายแล้ว จะเห็นว่าแบบอย่างปล้องยาสูบดินเผาลาวมีลวดลายและรูปทรงมากแบบกว่าทางล้านนาและแสดงว่าอาณาจักรทั้งสอง มีวัฒนธรรมแบบเดียวกัน แต่ปล้องยาสูบมีลักษณะเฉพาะของตนเอง³”

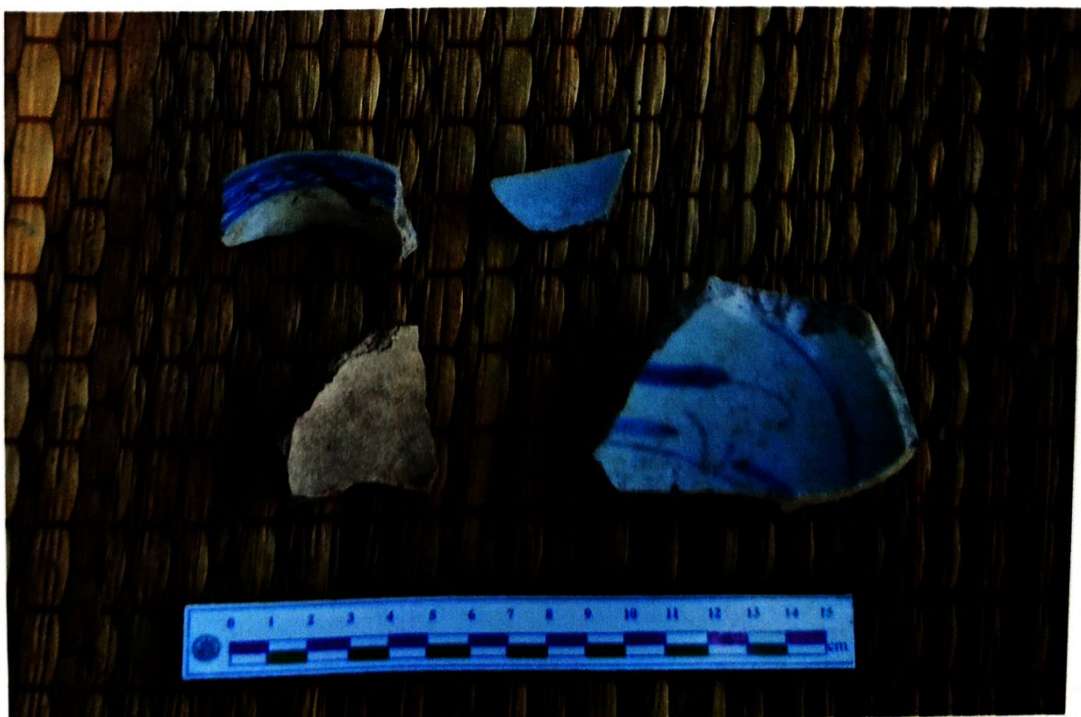
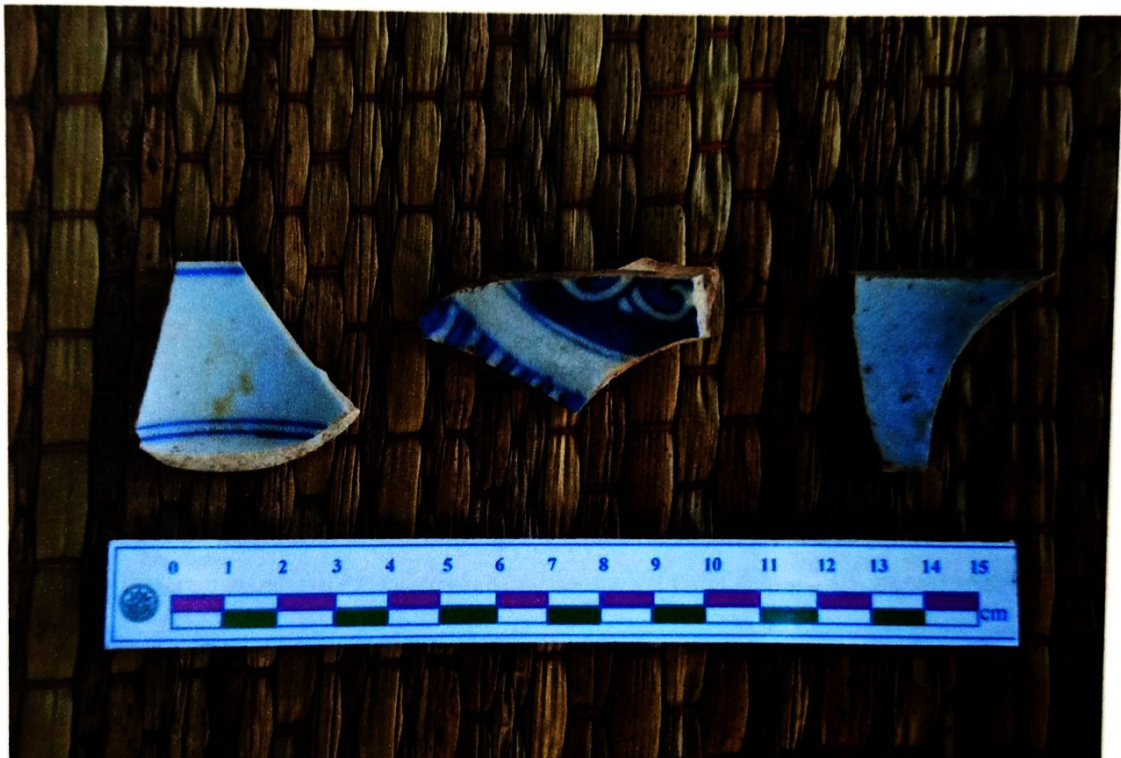
² กลุ่มเตาเผาบ้านเตาไห ตั้งอยู่ชานกรุงเวียงจันทน์ อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๓ กิโลเมตร ข้างเส้นทางหลวงสายท่าเตื่อ - เวียงจันทน์ ปัจจุบันส่วนหนึ่งของบริเวณเตาเป็นสถานที่ก่อสร้างโรงเรียนเทคนิคลาว - เยอรมัน และส่วนที่เหลือเป็นที่ดินของเอกชน (พุทธศิลป์ลาว : ผศ.สงวน รอดบุญ, หน้า ๑๔๑)

³ ผศ.สงวน รอดบุญ, พุทธศิลป์ลาว, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๖๒๖, ๑๔๔-๑๔๕.

๒.เศษภาชนะดินเผา ประเภทเนื้อแกร่ง (Stoneware) สมัยวัฒนธรรมล้านช้าง เกิดจากการเผาไฟด้วยอุณหภูมิระหว่าง ๑,๒๐๐ – ๑,๓๐๐ องศาเซลเซียส พบทั่วบริเวณพื้นที่ผืนดินมีทั้งชิ้นส่วน ลำตัว ฐาน ก้นภาชนะ พวย ด้ามจับ และก้นภาชนะ เป็นต้น



๓.เศษภาชนะดินเผา ประเภทเครื่องถ้วยต่างประเทศ ประเภทเนื้อกระเบื้องเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ (Blue and White Porcelain) เกิดจากการเผาไฟด้วยอุณหภูมิระหว่าง ๑,๓๐๐ - ๑,๔๕๐ องศาเซลเซียส ลักษณะเนื้อดินคุณภาพต่ำ



๔. ก้อนดินเผาไฟ พบปริมาณเล็กน้อยบนพื้นผิวดิน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ได้ความว่าเดิมพื้นที่บริเวณบ้านปากโสมเป็นชุมชนเก่า สมัยก่อนผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่าในแม่น้ำโขงมีเกาะดอนอยู่กลางแม่น้ำ ชาวบ้านจาก ๒ ฝั่งแม่น้ำนำสินค้ามาค้าขายกันยังบริเวณเกาะดอนแห่งนี้ ส่วนพื้นที่ริมตลิ่งที่พบหลักฐานทางโบราณคดีก็เคยกว้างกว่านี้แต่โดนน้ำโขงกัดเซาะหายไปประมาณ ๕ - ๑๐ เมตร

ข้อสันนิษฐานและการกำหนดอายุ

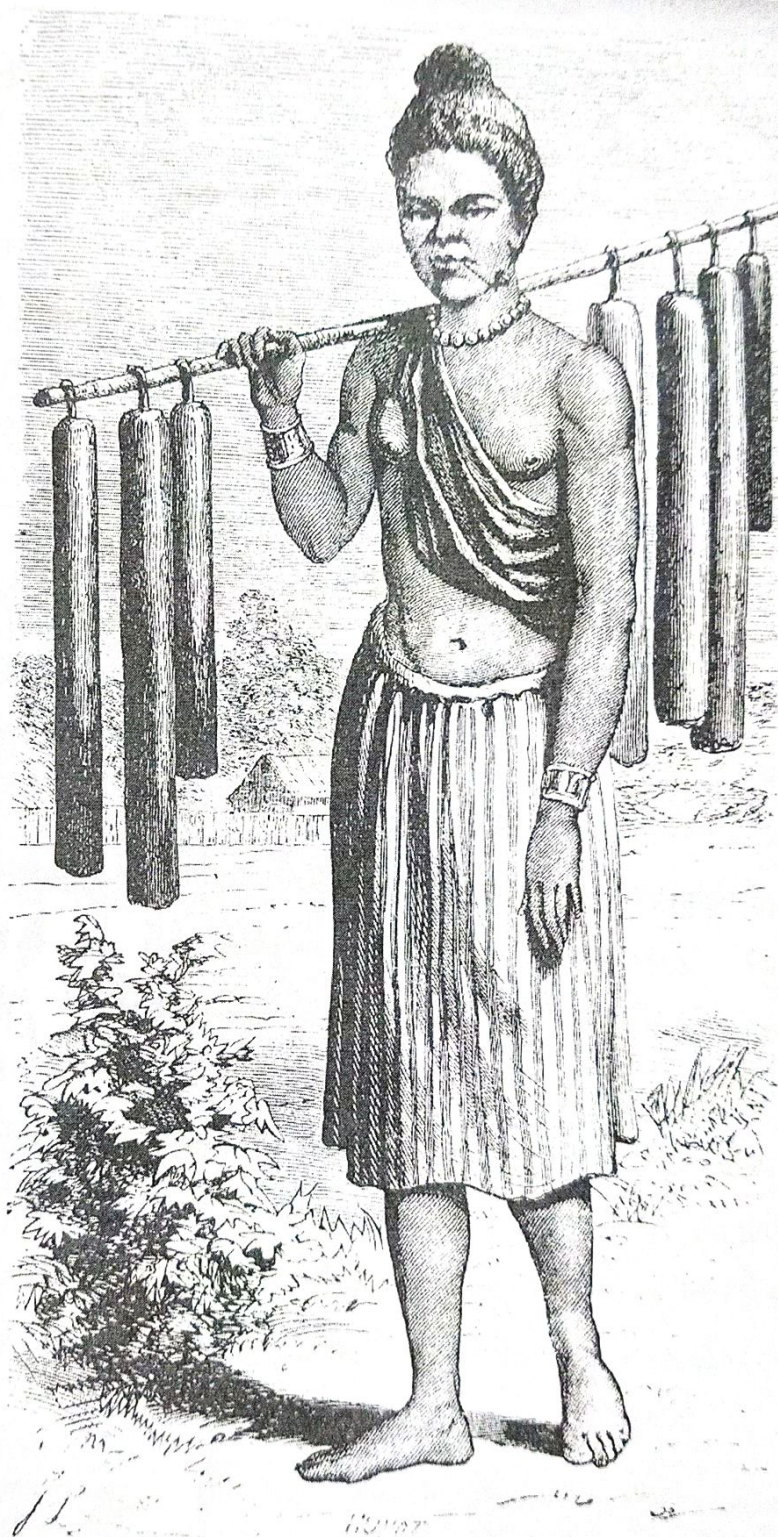
จากข้อมูลหลักทางโบราณคดีพบว่ากลองยาสูบดินเผา เป็นโบราณวัตถุที่มักจะพบเสมอในแหล่งโบราณคดีสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง ที่พบทั้งในประเทศไทยและประเทศลาว กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๕ สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในสมัยนั้นซึ่งจะต้องมีวัฒนธรรมการสูบบุหรี่ด้วยกลองอย่างแน่นอน

วัฒนธรรมการสูบบุหรี่ด้วยกลอง น่าจะเกิดจากการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันของคนบนพื้นราบโดยเฉพาะในกลุ่มชาวลาวทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขา และภาคเหนือของไทยรวมทั้งพม่า กับกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ทั้ง ลื้อ เงี้ยว ฮ่อ มูเซอ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เดินทางติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับผู้คนบนพื้นราบแถบนี้ โดยเฉพาะในพื้นที่ประเทศลาวพบว่านิยมการสูบบุหรี่จากกลองทั้งหญิงและชาย ปรากฏบนภาพวาดของ อองรี มูโฮต์ (HENRI MOUHOT) นักธรรมชาติวิทยา ชาวฝรั่งเศส ในช่วงประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐ - พ.ศ. ๒๔๐๔ ได้เดินทางสำรวจพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศสยาม ประกอบด้วยกัมพูชาและลาว จนกระทั่งเสียชีวิตที่หลวงพระบางเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๔^๔ ซึ่งได้ปรากฏภาพวาดจำนวน ๒ ภาพ คือ “คนลาว” และ “หญิงชาวลาว” ซึ่งภาพทั้งสองได้แสดงอาการคาบกลองยาสูบเอาไว้ด้วยอย่างชัดเจน โดยตีพิมพ์ไว้ในหนังสือ Travels in the Central Parts of Indo-China (Siam), Cambodia, and Laos, during the Years 1858, 1859, and 1860 (การเดินทางไปในตอนกลางของอินโดจีน (สยาม) กัมพูชา และลาว ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๕๘, ๑๘๖๑ และ ๑๘๖๐)

^๔ เอนก นาวิกมูล, ภาพสยามของอองรี มูโฮต์, (กรุงเทพ ฯ : แสงดาว, ๒๕๔๒) ๔๓.



คนลาว (ไม่ระบุว่าใครวาด)



หญิงชาวลาว เมอสิเออร์โบกูร์ต วาดจากภาพสเกตช์ฝีมือของรี มูโอด์

วัฒนธรรมการใช้กล้องสุบยาปรากฏหลักฐานทั่วไปทั้งในกลุ่มชนเผ่าที่ราบสูงและกลุ่มชาวลาวบนพื้นราบ รวมถึงบริเวณภาคเหนือของไทยในปัจจุบันด้วย ดังปรากฏหลักฐานการกล่าวถึงและภาพวาดในบันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติในรัชกาลที่ ๕ ด้วยเช่นกัน แต่ถึงจะมีหลักฐานการสุบยาด้วยกล้องอย่างชัดเจนแต่ก็ไม่ได้มีการบรรยายไว้ว่ากล้องยาสูบที่ปรากฏในภาพทำมาจากวัสดุชนิดใด

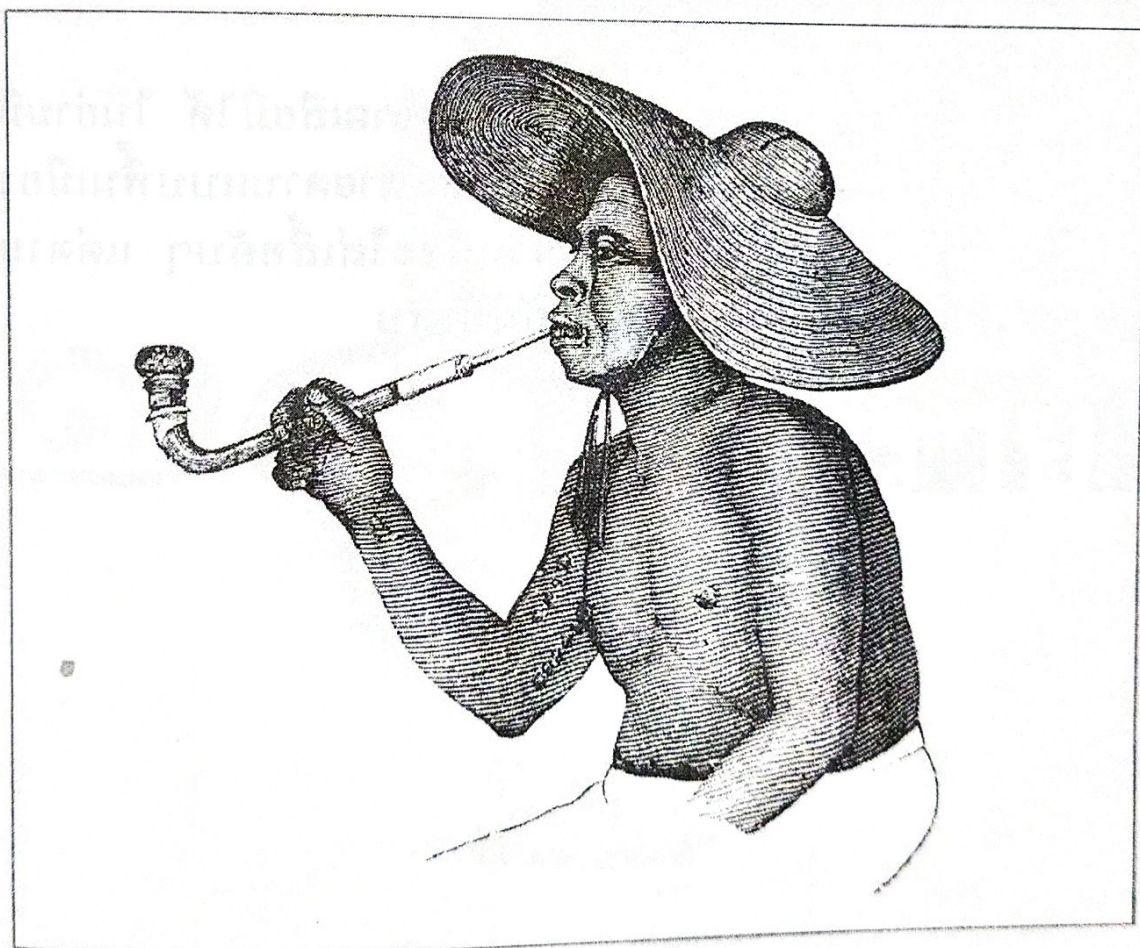
คาร์ล บ็อค (Carl Bock) นักธรรมชาติวิทยาชาวเยอรมัน เข้ามาสำรวจดินแดนไทยด้านภูมิศาสตร์ในปี พ.ศ.๒๔๒๔ เป็นชาวยุโรปคนที่สองที่ได้เดินทางไปถึงภาคเหนือสุดของประเทศไทย เขาได้เขียนเล่าสภาพการเดินทางและการสำรวจของเขาพิมพ์เป็นภาษาเยอรมันใน พ.ศ.๒๔๒๖ ต่อมามีการแปลเป็นภาษาอังกฤษเมื่อ พ.ศ.๒๔๒๗ ชื่อว่า Temples and Elrphant ต่อมาได้มีการแปลเป็นภาษาไทยโดย เสถียร พันธ์รังสี และ อัมพร ทีชะระ ชื่อหนังสือว่า “ท่องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง” ในหนังสือเล่มนี้ ได้ปรากฏภาพของบุคคลสุบยาจากกล้องยาสูบจำนวน ๒ ภาพด้วยกัน คือ

๑.ภาพ “ผู้ชายชาวเงี้ยว” ซึ่งได้พบที่เมืองฝางและร่วมเดินทางไปหมู่บ้านเงี้ยวชื่อ “ท่าตอน” ตำบลนี้ตั้งอยู่บนฝั่งแม่สาน (Me San) อันเป็นกิ่งของแม่ฝาง (Me Fang) อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองฝางราว ๒๐ ไมล์ โดยได้อธิบายไว้ว่า “ท่าตอนเป็นเพียงหมู่บ้านเล็กๆ มีกระท่อมรวมกันอยู่ราวๆ ๑๒ หลังคาเรือนกระจัดกระจายไปตามริมฝั่งทั้งสองข้างของแม่น้ำกกเป็นหมู่บ้านเงี้ยวแท้ๆ พวกเงี้ยวจัดว่าเป็นชนเผ่าเดียวกับพวกพม่า ข้าพเจ้ามีโอกาสเห็นคนทั้งสองพวกนั้นนับเป็นร้อยๆ ได้พิจารณาดูรูปร่างหน้าตาอย่างใกล้ชิด พวกเงี้ยวเกล้าผมไว้กลางศีรษะเช่นเดียวกับพม่า แต่สังเกตได้ง่ายจากรอยสักไว้อย่างละเอียดลออมาก พวกเงี้ยวถือกันว่าจะต้องสักตั้งแต่คอลงมาถึงข้อเท้า หรือสักกันตั้งแต่ใต้แขน ส่วนมากสักกันตั้งแต่รักแร้งลงมา นอกจากสักร่างกายแล้วพวกนี้ยังนิยมเจาะผิวหนังที่แขนให้เป็นรู แล้งฝังหินมีค่าก้อนเล็กๆ เงิน หรือทองคำก้อนเล็กๆ เอาไว้โดยประสงค์จะให้ร่างกายแข็งแรงและใช้เป็นเครื่องป้องกันตนให้พ้นจากพวกภูตผีปีศาจด้วย เครื่องรางประหลาดนี้จะลองคลำดูตามเนื้อแขนก็ได้ เพราะเมื่อเอาฝังไว้ที่ไหนก็มักจะเป็นปุ่มด่างๆ เล็กๆ ให้เห็นอยู่เสมอ เครื่องแต่งกายของพวกเงี้ยวน่าสนใจมาก เพราะมีแต่กางเกงตัวโตๆ เพียงตัวเดียวสูงเหนือเข่าประมาณ ๒ หรือ ๓ นิ้ว และมักจะสกปรกเหลือเกิน ถึงแม้ว่าฝ่ายจะเป็นของมีราคาสูงมากในแถบนี้ก็จริง แต่เป็นการยากที่จะหากางเกงที่ชาวบริสุทธ์

^๕ คาร์ล บ็อค, ท่องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง, เรียบเรียงโดย เสถียร พันธ์รังสี และอัมพร ทีชะระ, (กรุงเทพฯ :มติชน, ๒๕๕๐) ๒๖๗.

^๖ คาร์ล บ็อค, เรื่องเดียวกัน, ๒๖๗.

ได้สักตัวหนึ่ง เสื้อผ้าที่ใช้กันนั้นครั้งหนึ่งคงจะเคยเป็นสีขาวจริง แต่ความที่ใช้กันซ้ำซากไม่รู้จักวัฏเสียดเลยจึงทำให้ผ้าเปลี่ยนไปเป็นสีโคลนได้อย่างสนิทที่สุด พวกเงี้ยวใช้ไหมสีต่างๆ โปกผมเช่นเดียวกับพวกพม่า แต่เมื่อเดินทางอยู่ในป่าหรือล่องเรือ เขาใช้หมวกฟางใบใหญ่ๆ ที่ส่งมาจากยูนนานซึ่งใช้กันแดดได้อย่างดีแทนผ้าโปกผม และมักจะคล้องย่ามใบใหญ่ไว้ที่บ่า ย่ามนี้จัดว่าเป็นเพื่อนร่วมทางที่จะขาดเสียมิได้ ในย่ามมียาสูบและหมาก ส่วนบ่าอีกข้างหนึ่งสะพายดาบแบบพื้นเมือง ในโอกาสที่เป็นงานเป็นการคนพวกนี้จะใส่เสื้อคับๆ แต่ตามธรรมดาแล้วมักจะเปลือยตอนบนกันทั้งสิ้น⁷



ผู้ชายชาวเงี้ยว

⁷ คาร์ล บอค, เรื่องเดียวกัน, ๒๖๘ - ๒๘๐.

๒.ภาพ “ผู้หญิงมุเซอ” คาร์ล บอร์ค ได้พบที่เมืองเกียงฮาย (เชียงราย) บรรยายไว้ว่า “ไม่นานที่ข้าพเจ้าไป
 อยู่ในบ้าน ก็มีญาติพี่น้องและทาสเจ้าของบ้านจำนวนมากมามุงดูฝรั่งกันแน่น ในบรรดาพวกนี้มีหญิงบางคนซึ่งมี
 เค้าหน้าได้สัดส่วนสวยงาม และเดินตัวตรง แสดงว่าเป็นคนอีกพวกหนึ่งต่างออกไป พวกนี้กำลังเอาพริกมาแลกกับ
 เจ้าของบ้านฝ่ายหญิง มีผู้อธิบายให้ข้าพเจ้าฟังว่าคนพวกนี้คือพวกมุเซอ ซึ่งมีอยู่หลายพวกด้วยกัน อยู่กันเป็นหมู่ๆ
 ตามภูเขาในเขตเงี้ยว เป็นพวกเร่ร่อน ไม่เคยอยู่ที่ไหนได้นาน ส่วนใหญ่หาของป่ากินด้วยการยิงสัตว์ทุกชนิดด้วย
 หนังสติ๊กและลูกดอกอาบยาพิษ แล้วเอาเนื้อ เขา หนัง มาแลกข้าวและเกลือจากผู้ชาวเกียงฮาย (เชียงราย) และเมือง
 อื่นๆ”⁸



ผู้หญิงมุเซอ

⁸ คาร์ล บอค, เรื่องเดียวกัน ๒๗๗.

นายเซอร์เบิร์ต วาริงตัน สมิธ นักธรณีวิทยาชาวอังกฤษ เจ้าของผลงาน "Notes of a Journey on the Upper Mekhong, Saim" เป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการว่าจ้างจากรัฐบาลสยามให้เข้ามารับราชการในกรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา มีหน้าที่รับผิดชอบสำรวจตรวจสอบแหล่งทรัพยากรแร่ธาตุตามสถานที่ที่มีผู้ขออนุญาตขุดหาแร่และทำเหมืองแร่ ในพ.ศ. ๒๔๓๕ ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลสยามให้ดำเนินการสำรวจภูมิประเทศแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออกของสยามรวมถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ได้แก่ ชัยนาท อุตรดิตถ์ พิษณุโลก น่าน ไปถึงเชียงรายและข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่หลวงพระบาง จากนั้นจึงเดินทางกลับกรุงเทพฯ โดยใช้เส้นทางผ่านเมืองหนองคายและโคราช ในบันทึกการเดินทางมีหลายตอนที่มีการกล่าวถึงวัฒนธรรมการใช้กล้องสุบยาของผู้คนที่พบเห็นตามเมืองต่างๆ ได้แก่

๑. จากเมืองเชียงของ (จังหวัดเชียงราย) คณะของนายสมิธได้ขึ้นฝั่งที่ทิศใต้ของแม่น้ำงาว ได้มีการกล่าวถึงกลุ่มชาวลื้อว่า "มีชาวลื้ออาศัยอยู่บริเวณราบลุ่มแม่น้ำงาว พวกเขาโกนศีรษะโดยรอบ ยกเว้นบริเวณปอยผมกลางศีรษะ คล้ายกับผู้คนชาวเมืองน่านนุ่งกางเกงหลวมๆ ตัวใหญ่สีน้ำเงินและมักขลิบริมฝีปากด้วยสีแดง สวมเสื้อคลุมตัวสั้นสีน้ำเงิน ประดับด้วยลูกปัดค่อนข้างมีผ้าโพกศีรษะสีแดง เขียว หรือขาว ซึ่งทำให้ชาวลื้อมีความงดงามและมีสีหน้าสนุกสนานร่าเริง ตามร่างกายมีรอยสักจากหัวเข่าถึงเอว เมื่อพวกเขาสวมเครื่องแต่งกายดังกล่าวแล้วดูคล้ายกับโจรสลัดในละครเวที แต่จริงๆ แล้วก็คือกลุ่มชายชาวลื้อที่มีมิดดาบยาวและปืนเก่าๆ หนึ่งหรือสองกระบอกพกติดตัวยืนพูดคุยกัน หัวเราะอยู่ด้วยกัน และสูบบุหรี่หรือยาสูบจากกล้องยาสูบยาวๆ ของพวกเขา ซึ่งทำให้นึกถึงพวกลูกเรือโจรสลัดนั่นเอง⁹

๒. บ้านเหมือง บริเวณริมน้ำงาว สมิธได้พบกับกลุ่มพ่อค้าชาวฮ่อและได้วาดภาพที่มีคำบรรยายว่า "ชายชาวฮ่อ ปลดสัมภาระเพื่อการหยุดพัก¹⁰" เป็นภาพลายเส้นผู้ชายชาวฮ่อกำลังถือวัตถุบางอย่างซึ่งมีลักษณะเหมือนกล้องยาสูบที่มีการต่อก้านยาว

⁹ เซอร์เบิร์ต วาริงตัน สมิธ. บันทึกการเดินทางสู่แม่น้ำโขงตอนบน ประเทศสยาม, แปลโดย พรพรรณ ทองตัน (กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๙), ๗๓.

¹⁰ เซอร์เบิร์ต วาริงตัน สมิธ. เรื่องเดียวกัน, ๗๕.



ชายชาวฮ่อ ปลดสัมภาระเพื่อหยุดพัก

๓.บริเวณน้ำอู สมิต ได้บรรยายถึงความชุกชุมของปลา วิธีการจับปลาของชาวบ้าน ลักษณะของบ้านเรือน และสภาพการดำรงชีวิตตั้งข้อความตอนหนึ่งว่า “เป็นเรื่องแปลกที่เห็นผู้คนเหล่านี้อาศัยอยู่กับภรรยาและครอบครัวในบ้านที่มีพื้นไม้ยาวๆ แคบๆ มีช่องโหว่อยู่รอบด้าน ซึ่งจริงๆ แล้วคือบ้านที่มีร่องรอยโหว่เต็มไปด้วยหมด แต่พวกเขาก็ดูมีความสุขสบายดี ทั้งสูบบุหรี่ ทำอาหาร เลี้ยงอาหาร และหลับนอนอยู่บนพื้นไม้แผ่นยาวๆ กว้างเพียง ๓ ฟุต ด้วยความพอใจ **สตรี**ที่นี่มีลักษณะคล้ายกับพวกชาว (Ka Kaws) ที่ซื้อมาย ล้วนสูบยาจากกล้องยาวๆ แต่งตัวอย่างประณีตด้วยเสื้อผ้าสีน้ำเงินเข้ม มีผ้าโพกศีรษะเหมือนกัน¹¹”

จากข้อมูลที่ได้สันนิษฐานได้ว่า วัฒนธรรมการใช้กล้องยาสูบพบทั่วไปในกลุ่มชนที่อาศัยบนพื้นที่ราบริม ๒ ฝั่งแม่น้ำโขงตลอดจนลำนํ้าสาขาต่างๆ และกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ได้แก่ เจี้ยว มูเซอ ฮ่อ ลื้อ ที่เดินทางสัญจรไปมาระหว่างพม่า ภาคเหนือของไทย และลาว แต่อาจจะมียุทธพรและวัสดุ ตลอดจนการประดับตกแต่งที่สวยงามประณีตแตกต่างกัน แต่หน้าที่การใช้งานเหมือนกัน และมีหลักฐานอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ ๔ และ รัชกาลที่ ๕ ของประเทศไทย คือต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ กล่าวคือ วัฒนธรรมการสูบยาจากกล้องของกลุ่มชน ๒ ฝั่งแม่น้ำโขงนั้นไม่สามารถระบุได้ว่าเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อใด แต่มีการสืบเนื่องต่อกันมาจนถึงเมื่อราว ๑๐๐ ปีมาแล้ว เป็นอย่างน้อย

¹¹ เฮอเบิร์ท วาริงตัน สมิต. เรื่องเดียวกัน, ๑๐๕.

การพบชิ้นส่วนกล้องยาสูบดินเผาในปริมาณที่ค่อนข้างหนาแน่นเกินกว่าจะเป็นข้าวของเครื่องใช้ใน
ชีวิตประจำวัน อาจนำไปสู่ข้อสันนิษฐานที่ว่าบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงบ้านปากโสม เกิดกิจกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ
กล้องยาสูบดินเผา สันนิษฐานเบื้องต้นไว้ ๒ ประการ คือ

๑.เป็นแหล่งผลิตในกล้องยาสูบดินเผา แต่ข้อสันนิษฐานนี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องที่ยังไม่มีการสำรวจพบ
เตาเผา ซึ่งอาจจะถูกทำลายไปแล้วก็เป็นได้

๒.เป็นจุดศูนย์กลางการค้าหรือตลาด ซื้อขายกล้องยาสูบดินเผาของประชาชน ๒ ฝั่งแม่น้ำโขง

เอกสารอ้างอิง

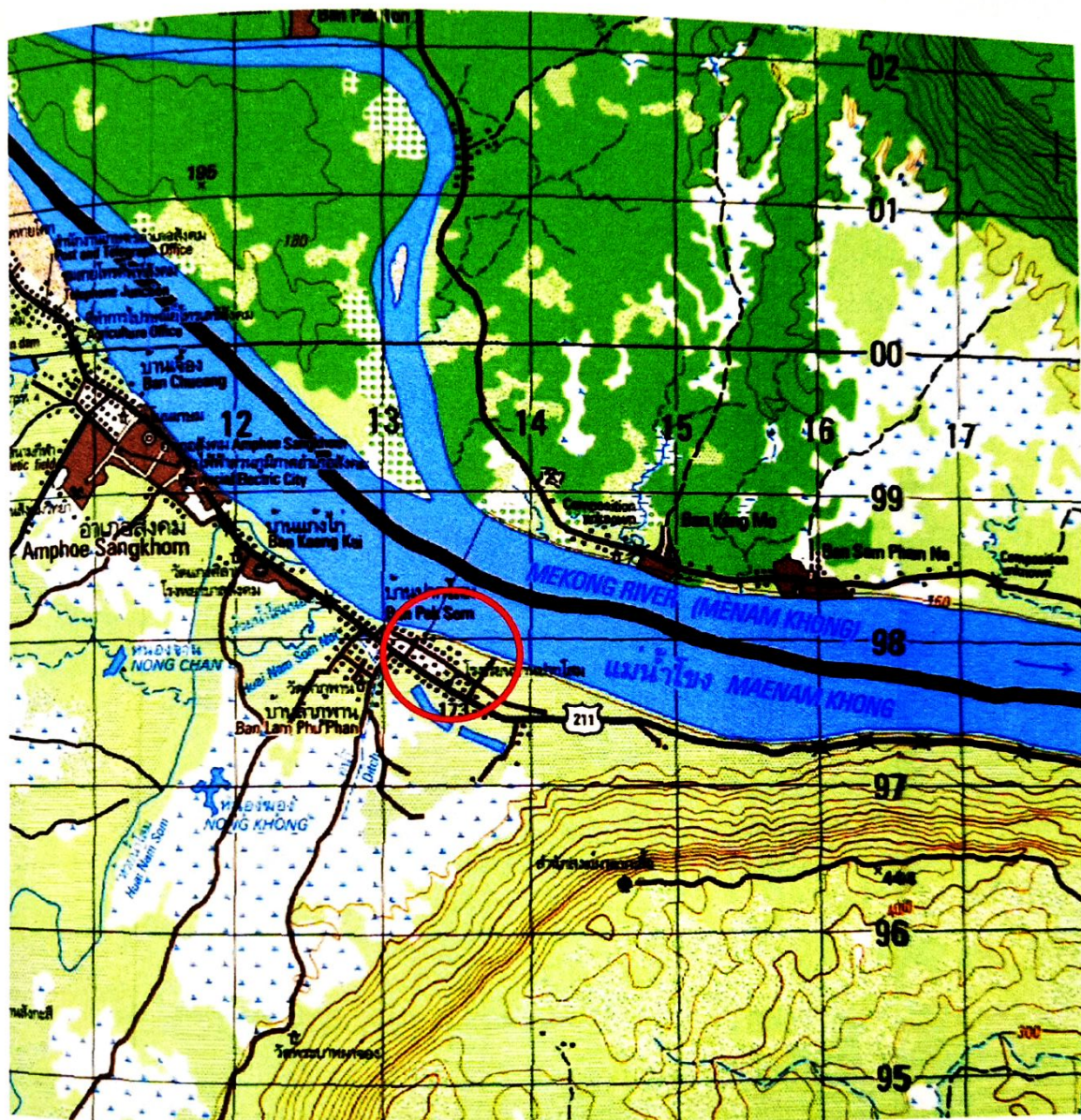
พัชรีย์ สาริกบุตร, **เทคโนโลยีสมัยโบราณ, เอกสารอัดสำเนา, ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๒๓.**

สมิธ, เฮอร์เบิร์ต วาริงตัน, **บันทึกการเดินทางสู่แม่น้ำโขงตอนบน ประเทศสยาม, แปลโดย พรพรรณ ทองตัน
(กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๙.**

เอนก นาวิกมูล, **ภาพสยามของอองรี มูโอดต์. กรุงเทพฯ : แสงดาว. 2542**

ผศ.สงวน รอดบุญ, **พุทธศิลป์ลาว, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๖๒๖**

Don Hein. **AN EXCAVATION AT THE SISATTANAK KILN SITE, VIENTIANE, LAO P.D.R. 1989.** Australia :
The Research Institute for Asia and the Pacific with support from the Publicationa
Assistance Fund, The University of Sydney. 1992.



ตำแหน่ง LATITUDE $18^{\circ} 03' 01.5''$ N, LONGITUDE $102^{\circ} 07' 42.4''$ E

พิกัด UTM ที่ 48 Q 0213645E, 1897870N

แผนที่ทหารมาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐ ลำดับชุด L ๗๐๑๘ ระวาง ๕๔๔๕ II

พิมพ์ครั้งที่ ๑-RTSD (ระบบ Datum WGS ๑๙๘๔)



ภาพถ่ายทางอากาศแสดงตำแหน่งที่ตั้งแหล่งโบราณคดีบ้านปากโสม

(www.maps.google.co.th)



สภาพทั่วไปของแหล่งโบราณคดีบ้านปากโสม